

Te Toa Takitini

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

Nama 71.

HASTINGS.

Hurac, 1927

HE MIHI.

Tipu mauri roa kite whaiaro ki te ao marama. Tihi! mauri ora!

Tenei Tihe. E Tihe ana ki te whetu marama o te ata ara ki te manuhiri hou e haere ana i nga topito e wha o te motu Tenei te maioha atu nei ki te manuhiri tuarangi kua eke nei ki te tau-mata teitei o nga iwi o te ao ara ki te timatanga me te whakamutunga o te matauranga ara kia Taa A. T. Ngata kua karangatia nei i roto i nga mano o te ao He Taa.

Tenei te mau nei i te whakapono i te tumanako me te aroha. Na Paora te Apotoro tenei korero. Na te tangata tenei. Tenei te hari nei te koa nei to iwi mokai a Tuhoe mo te ekenga o Ngata ki te nohanga o tana matua o Taa Timi Kara. Kua wehe atu ia i a tatou. Tena koe e Ngata. He nui te hari me te koa o to iwi mokai o Tuhoe e noho atu nei i nga marae o ratou Tupuna a me te tumanako hoki o matau kia kite a tinana atu i a koe, kia hoatu ai nga mihi ki to kanohi mo tenei honore kua uhia nei te mana nui whakaharahara o te kiingi o Ingarangi ki runga ki a koe. Ma te hunga Tokotoru i te waahi ngaro koe e tiaki i runga i nga mahi, ahakoa he tomuri tenei maioha kia koe e Ngata, haiaha koa, he iwi tonu ahau a Tuhoe e Whai tomuri ana i nga mahi nunui o te motu. Toku Whakatauaaki:—"E mua kaikai, e muri kai huare." Noreira kaati tonu ahau a Tuhoe hei kai atu i nga huare o nga iwi Maori o te Motu.

Kaati nei rapua nga mihi mo tenei taima, he wa ano kai te tumai e whakapau ai nga mihi kia koe e Ngata kia ora.

Kia ora hoki te kai waha i nga whakaaro o te motu katoa ara te Toa Takitini kua hei hoha ki te panui i enei momo korero, he whaka mihi hoki ki to tatau matua kua karangatia nei he Taa, a Ngata kia ora te Toa Takitini.

TEIHI PAERATA HAWIKI.

Ruatoki North, 20/6/27.

He mea Panui e Rev. F. A. Bennett, he mea ta e te Herald Office, Tennyson Street, Napier, H.B.

TE TOA TAKITINI.

Te Utu mo te Pepa 10/- i te tau.

Me penei nga reta "Te Toa Takitini," Box 300, Hastings.

612

TE TOA TAKITINI

Hurac. 1927

POROPOROAKI KI A MISS EMILY BULSTRODE

No te Wenerei te 22 o nga ra o Hune ka hui nga hoa o Hukarere kura ki teawhina atu i nga tamariki i runga i te ratou whakaaro kia tukuna he aroha ma ratou ki te ratou whaea, itemea kua tae tenei ki te wa e mutu ai tona tu hei tumuaki mo te kura o Hukarere. He tokomaha tonu o tatou hoi pakeha, me a tatou pakeha-Maori i tana hui. I reira a Mihi Keita, me te taina. Ko to rana tuakana ko Mihi Wiremu na te taumaha o te mate kaore e puta ki waho o te whare. I reira a Hinepaketia, te tamahine pohe a Mihi Hamiora Wiremu o te Aute, me tona kaitiaki a Nurse Keith. I reira hoki a Kenana Aata Wiremu me te tama a Pihopa Wiremu, ara A. A. Turner Wiremu. I reira hoki a Tiki Pilson. Ko nga miniti i tae ki tana hui ko Revs. Drake, Hodge, Hakiwai me Peneti.

Ka mutu nga poi, me nga waiata, me te afternoon tea, ka tu atu a Rev. Peneti ka mihi ki te hui. Ko etahi enei o ana mihi.

Kei te mohio katoa koutou ko te putake nana tatou i whakahu-hui i tenei ra, he aroha ki te tatou rangatira ka tata nei te wehe i a tatou. Ka 26ngatau inaianei o Miss Emily Bulstrode e tu ana hei kai-whakaako mo nga tamariki wahine o te iwi Maori e tae tae mai nei ki Hukarere. He wa roa rawa tenei, a na te mau o te aroha hohonu i roto i nga Misses Bulstrode, taina, tuakana, ki nga tamariki o te iwi Maori, i penei rawa ai to rana kaha ki te hapai i ta raua mahi. He tino waimarie te tuponotanga o te reta a Mihi Wiremu ki enei wahine i Ingarangi i te wa e kimihia ana he kai-whakaako mo Hukarere. Ahakoa kaore a Mihi Wiremu ma i mohio ki a rana, no te taenga mai, ano kua mohio noatu, i te tau riterite o o ratou whakaaro, me a ratou tikanga whaka-haere.

He kura nui rawa a Hukarere i roto i nga mahara o te iwi Maori. Kei te mohio nga matauranga, kaore nga iwi Maori e neke atu ki runga atu i te taumata kua taea e nga wahine. He whakatauki mara ma ta te pakeha e ki nei. "The hand that rocks the cradle, rules the world." ("Ko te ringaringa e oriori nei i te tamaiti, te rangatira o te ao.") He ringa wahine taua ringa.

Matou, nga Miniti, kei te kite i nga hua papai o Hukarere. He aha te mahi hei whakapiki i te iwi Maori, ka kimihia i nga tamariki i puta atu i Hukarere hei tuara mo ana mahi. Na te aha i penei ai? Na te pai ra o nga akoranga o te kura. Tukuna mai ai e matou e nga matua a matou tamariki, ano he uku, ki o ringaringa e Miss Emily. Ka taraitia e koe, ka whakamaua atu nga whakairo ataahua ki runga, a te hokinga ake ki a matou, he

taonga whakamiharo. Ko etahi e mau ana, ko etahi e taka ana. Kaore i te kura te he.

E tika ana, kia tangi nui matou te iwi Maori ki a korua ko to tuakana kaati, tera ano te wa mo te iwi. Ko tenei poroporoaki na nga tamariki nei, me o ratou kai-whakaako. E koa ana matou mo korua ko to tuakana ka noho nei ki Niu Tirenī. Ko te tumanako kia noho tonu korua i roto i te iwi Maori, hei awhina haere i nga mahi whakapiki i te iwi. Ma te Atua korua e manaaki i nga tau maha e takoto mai nei, mana hoki e manaaki te kura o Hukarere ka mahue iho noi i a korua.

I konei ka mauria mai e Mihi Mere Hoore te tohu aroha a te kura, he rihi hiriwa (entree dish) kei runga e mau ana enei kupu i te reo pakeha.

Kia a Miss Emily Bulstrode, he tohu aroha he tohu whakawhetai, na nga kai-whakaako me nga tamariki o Hukarere.

I tapaea hoki he tiki ki aia, he aroha mai na Ruiti Matene o Tikitere rana ko tana tamahine. Te tunga mai o Miss Emily, ka ki: "Kaore e taea e ahau te kimi he korero hei whakaatu i te aroha ki a koutou. Kia ora katoa koutou. I nui rawa ta koutou whakapau moni hei aroha ma koutou ki a au. E kore rawa e wareware i a au to koutou aroha nui ki a au. Ko taku tamanako k'a pena hoki ta koutou manaaki i a Miss Hall me ta koutou manaaki i a au. Ma te Atua koutou katoa e manaaki e awhina.

WHARE-KARAKIA MO HUKARERE.

Ko nga kahi hou enei o Hune nei.

	£	s.	d.
Na te komiti wahine o Ohinemutu ...	10	0	0
Na Misses Bulstrode ...	58	0	0
Na Ngati Porou per Sir A. T. Ngata...	100	0	0

Ko te whakatoputanga o nga moni katoa kua takoto £766 17s 6d.

TE ORA MO TE MAORI.

Na Professor Condliffe.

(Kua tu a Professor Condliffe hei kai-whakahaere mo te ropu rongonui o te ao e ingoatia nei ko "The Pacific Relations." Kei Honolulu te kainga. Ko ia tetahi o nga kai-whakaako (Professor) o te kura nui i Christchurch i nua tata ako nei. He turanga whakamiharo toa inaianei. Kei roto hoki a Takuta Te Rangihiroa i taua ropu.)

I tono mai taku hoa a Peneti kia tuhituhia e ahau he kupu maku ki te iwi Maori. He nui taku koa mo tenei waimarie oku ki te tuku kupu atu hei mau ma Te Toa Takitini ki nga marae maha o te iwi Maori. He iwi tenei e miharotia, e arohaina ana e toku hinengaro, me te kaha o toku whakapono tera e piki haere te ahuatanga o te iwi Maori.

Taku mahi he titiro haere i te ahua o nga kaupapa i timata ake ai to tatou ahua e noho nei i Nui Tirenī. Ahakoa he pakeha ahau, kaore i te ngaro i ahau te nui o nga painga mo tatou e noho nei i Niu Tirenī i whakakaupapatia mai e te taha ki te iwi Maori. A he putake tenei e tika ana kia mau i roto i nga whakaaro o te

pakeha, me te Maori ano hoki. Noreira kanui taku hari mo taku pukapuka, "short history of New Zealand," ka waiho nei hei pukapuka ako ma nga tamariki i roto i nga kura o te motu.

Kei reira nga whakamarama hei mohiotanga mo nga tamariki ko toku whai kia kotahi tonu te ahuatanga o nga iwi e rua o Niu Tirenī nei, a ko te tikanga ma tetahi, ma tetahi, he pupuri, he tiaki i ona painga, i ona painga hei taonga mo te kotahitanga o nga ra e heke iho nei.

I mua ko te kupu nui a te pakeha e penei ana, kaore he taonga pai mo te katoa e puta mai i runga i nga whakahaere a te Maori. Engari no tenei wa kua kitea he tino taonga nga korero tawhito a te iwi Maori. Te whakatakoto i o ratou whakaaro, a ratou kupu papai, me nga korero tipuna, kua mohiotia inaianei, he taonga tika tonu enei. Kua pēna a Niu Tirenī me tetahi tamaiti i whanau rangatira mai, taba papa, taha whaea, he rangatira katoa. Nga tipuna o tetahi o tetahi he teā ki te haere moana. Koinēi tonu tetahi o nga take whakamiharo o te pakeha ki te Maori he rite no nga mohiotanga o nga tipuna o te Maori o te pakeha. Kaore ano a Drake kia tae ki te tonga o Amerika (Cape Horn) kua tae noa mai a Kupe ki Aotearoa i runga i tana waka.

A nga tau e heke iho nei, tera e waiho hei taonga tuku iho ki nga uri o nga iwi e rua, nga korero whakatepe o nga mahi a nga tipuna, hei pupuru ma te iwi kaore ano nei kia whanau mai.

I tenei wa tonu kua timata te whakauru haere o nga korero o nga iwi e rua, ki roto i nga pukapuka e perehitia nei i Niu Tirenī. Ko nga pakeha itae tuatahi mai ki Aotearoa, he tangata matau, he marama hoki ki te tuhituhi korero, a he nui hoki a ratou pukapuka i tuhituhi ai mo etahi ahuatanga o te tatou whenua. Otira i tenei wa i a tatou nei, kua maha rawa te hunga mohio ki te whakatakoto korero a-pukapuka, a kua tupu ake he momo tangata i rere ke tana whakatakoto korero i a era atu tangata o te ao. A nga tau e heke iho nei, tera e tipu, haere tenei ahuatanga, a tera e rangona nuitia o ratou reo e whakaatu ana i nga mea whakamiharo o Aotearoa, ona maunga ona roto, me ona ngaherehere.

Ka pēhea tatou mo te taha ki a tatou mahi e mahi tahi nei tatou te pakeha te Maori? Ka whakarereā ranei e te iwi Maori nga tikanga rangatira a o ratou tipuna, a ka whai ki nga whakahāere anake a te pakeha? He nū nga matauranga o te pakeha, kaore e taea te whakarere e te Maori. Enei maramatanga he hua no nga rau tau maha i whakapiri ai te pakeha ki nga iwi maha o te ao. He ao hou te ao o te pakeha. Kei te karanga mai taua ao hou ki te iwi Maori kia kuhu atu ki roto. Ka roriroritia te iwi Maori ki te kore e kuhu atu ki reira, a ka whakataumaha hoki i te pikaunga hei waha ma o ratou uri e heke mai nei. Ko te mahi ma tenei whakapaparanga he whakatika i te huarahi mo te hunga kei te haere mai.

Ko tetahi o nga mea whakamiharo o tenei wa, ko te kaha o te hoki o nga mahara o ngatamariki matau o te iwi. Kaore nga

Ka pa te mate ki te tamariki whangaia ki te **Woods' Great Peppermint Cure.**

tangata matau o te iwi Maori i te hiahia kia whakapakehatia ratou. Ko nga tangata i tino whiwhi ki nga matauranga o te pakeha, ko ratou nga tino tuturutanga o te iwi Maori ina tirohia o ratou mahara bohonu. Ko te tangata e tino miharotia ana e te iwi pakeha, ko taua momo tangata matau, e hoki nei ona whakaaro ki te hapai i te iwi nui tonu.

Ko tenei momo tangata i a au nei, i akona ki te whakatipu i te hunga e tukuna mai nei ki nga kura nunui, i runga i nga kaupapa totika o enei ra. E ki ana ahau, nui atu te he o nga pakeha tuatahi i tahuri nei ki te wawahi, ki te turaki ki raro, i nga whakahaere tuturu a te iwi Maori. I tae ahau ki Parihaka inaiatata ake nei. Rokohanga atu e ahau kua ururuatia etahi wahi, kua tupuria hoki e te tataratoua, a kua kore hoki he tangata. Kore rawa ahau i kite i tetahi whare i hanga maoritia, kore rawa hoki he rakau whakairo. Kaore i roa ahau e matakita ana, kahoki i runga i te ngakau tangi, i te whakama hoki. He hokinga no aku mahara ki te 50tau ka taha nei i kii ai a Parihaka i te tangata, i tangi ai ahau; a na taku mohio na nga kai-whakahaere pakeha i wawahi a Parihaka i whakama ai ahau. Tera ano nga pohehetanga o tetahi taha, o tetahi taha, engari hei te wai a tatou tamariki tera e nui ke atu a ratou mihi mo Te Whiti-o-Rongomai, te tangata moemoea, i nga mihi mo nga mano tini o te pakeha i haere mai nei ki te hopu i a Te Whiti i roto i tana pa.

Kua taha era ahuatanga kei muri. Kua timata te mohio o te pakeha o tenei wa he tino taonga nga ahuatanga o te Maori i takatakahia nei e ia i Taranaki me era atu wahi. Kei te kaha te Kawanatanga ki te whakatikatika haere i nga mate o era wa. Engari me kaha hoki te iwi Maori ki te awhina haere. Ka taea ranei te whakahou o nga tikanga papai a te Maori ka ngaro nei? Ka taea ranei te whakahoki o te Maori ki nga kaupapa Maori tuturu? Me apiti atu ko nga mahi a te pakeha e tika ana hei awhina atu i te kaupapa Maori. Ma tenei ahuatanga e kore ai te iwi Maori e ngaro. Ki taku titiro koinei te kaupapa o nga whakahaere a Ngati Porou. Kei te whakauru haere nga mahi ahu-whenua, ki nga waiata, ki nga ngahau, me nga tikanga tuturu a te iwi Maori. Tera etahi iwi o te ao, kaore nei i tau hei taka kai mai ma te iwi Maori, kua ora i runga i era kaupapa. I te pito ki te Hau-a-uru o Awherika, i raro ano i te haki o Ingarangi, tera tetahi iwi Maori kua ora, he mea whakahaere i runga tonu i a ratou tikanga tawhito, me nga whakahaere o te ao hou hei awhina haere.

Kaore he mahi i ko atu i tenei hei whawhatanga ma tetahi tamaiti matau o te iwi Maori. He tino mahi ma te rangatira, kaore ma te pononga. He mahi taumaha, a me whakakoromeke e ia ona hiahia ake, me penei te manawanui me ana tipuna tohunga o te iwi Maori, ka rite ai ia mo taua turanga. Me apiti e ia te maramatanga o nga tohunga Maori, ki nga matauranga o te ao hou o te pakeha. Me mohio ia, ko tetahi putake mai o te kaha o te iwi pakeha (ahakoa nga ngoikoretanga e mohiotia nei) kei to ratou whakaaro nui ki te awhina haere i te hunga e ngoikore ana.

(Taria te nama 2.)

WAIPAWA MAORI VICARAGE FUND.**ADDITIONAL DONATIONS.**

	£	s.	d.
A. E. Turner Williams, Havelock N. ...	3	3	0
Mrs. H. Cowper, Dannevirke ...	2	0	0
R. H. Todd, Otane ...	2	0	6
Miss Keith, Pukehou ...	2	0	6
Miss Lydia Williams ...	10	0	0
H. S. Dabby, Porangahau ...	2	2	0
Social ...	10	0	0
F. Herrick, Tautane ...	5	5	0
W. T. Williams, Pukehou ...	10	0	0
G. C. Williams, Rangitapu ...	10	0	0
Cash, per Lady Hunter ...	7	0	0
Miss K. Williams, Napier ...	5	0	0
Major Warren, Pukehou ...	5	5	0
G. L. Jamieson, Waipukurau ...	1	1	0
F. Armstrong, Weber ...	5	5	0
Anonymous ...	1	0	0
Mrs. Hales, Weber ...	5	0	0
Tina Sciascia, Porangahau ...	13	0	0
Anonymous ...	1	1	0
Mrs. Sidwell, Porangahau ...	5	0	0
L.W. ...	2	2	0
E. Bibby, Waipawa ...	5	0	0
Anonymous ...	5	0	0
Mrs. R. T. Wilder, Wallingford ...	1	0	0
Canon Culwick, Porangahau ...	1	0	0
"All Nations' Fair" ...	60	0	0
Already acknowledged ...	365	0	0
Total ...	425	16	7

"WHANAU TAMARIKI."**(T. Wi Repa, M.B., Ch.B.)**

Ko tetahi tenei o nga take nunui o te ao i tenei ra: ara o te Ao Ingarili, tao noa mai kia tatou o Niu Tirenī nei. He mahi nui te whaka whanau tamariki. Ko te timatanga tenei o te Ao; i na ra o te tatou ao matao nei. Ko te timatanga ano hoki tenei o te tangata ki te tomo ki roto ki te Iwi. Ko ia tamaiti hoki e whanau mai ana ki te Ao, he wahi no te Iwi, hei tango i te tuunga o tetahi kua riro i te mate, hei waha i nga kawenga taumaha o tona oranga, hei mahi i etahi o nga mahi o te whenua, hei hapai i nga tikanga nunui o te whenua, a, hei tuku i tona oranga mo taua whenua. Notemea ko tetahi taua tamaiti whanau hou o Te Iwi, no reira, ka pa atu te reo nui o te Iwi ki te tohutohu ki te hunga wahine, kia ngawari ai te taha o te mahi kia ratau, kia kore ai e pa he aitua ki te tamaiti. Kua mutu te whakawhanau tamariki a nga wahine e tika ana kia kiia no te Ao Tawhito. Ko te hanga wahine e whakawhanau tamariki nei i tenei wa no te Ao Hou anake i te mea no te Ao Hou me haere ano te mahi i runga i nga tikanga hou. Etahi kupu ruarua mo tenei take.

"He puta taua ki te tane : He whanau tamariki ki te wahine."

No nehera tenei whakatauki. He tika hoki. I tino rite taua mahi a te wahine ki te puta taua. He kanga hoki tenei mona mo tona tohenga ia Arama kia kai karaka i te kaari o Erema. Te mamac i rite kite mate puta taua. Te taotu i rite ki te puta taua. Te mate o te tinana i rite ano ki te puta taua. Engari ahakoa ko te ahua tenei otaua mahi, kei nga ngutu noaiho o te wahine Maori taua whakaaetanga he "puta taua" taua mahi. Me ki pea ehara ia ia taua raruraru. Ko tera ano tetahi, etahi atu ranei, na ratau i pehi ona whakaaro tika. Kei te ngoikore tona tane ki te rapu i te whakaaro tika. Kei te aroha tonu taua tane : kei te awangawanga tonu. Engari kei te whakawhirinaki tona hinengaro ki nga whakahaere o te Ao Tawhito. Ko te wahine kei te karapotia ona mahara e tetahi ropu wahine tawhito kei te kauwhau taua ropu ko te mahi e kua nei e te whakatauki he rite ki te "puta taua," he hanga noaiho. He mahara tonu o taua wahine. He mahara tika. Ka romia e te reo taikaha o te ropu tawhito o ana matua, me ona tipuna. Ka pakia aua mahara tika, ngaro rawa atu. Ka urunga ia ki te reo tawhito o te ropu taikaha, o te ao tawhito, hei taunga manawa mona. Engari he urunga marangaranga taua urunga. Kei te wehi tonu a ia. Kei te kapakapa tonu tona manawa. Kei te mohio tonu ia, ehara kei taua reo tawhito te rakau hei karo i te rau o te patu a te "puta taua" ka heipu nei ki tona aroaro. Otira ano ia he reme e kawea ana ki te patu e taua ropu tawhito. Kaore te Maori e kohikohi ana i nga aitua o te mahi nei. Kaore nga tangata o ngati porou e mohio atu ki nga aitua o Ngapuhi i puta mai i te whakawhanau tamariki. Kaore o Whanganui e mohio ki nga aitua o Te Arawa. Engari te pakeha. He tari rebita tona mo nga mea katoa, kia mohiotia ai te ahua o ia mahi o ia mahi, te pikinga, te hekenga ranei, a ka mohiotia me pewhea he tikanga mo te mahi kei te heke. No tera tau ka kitea e tata ana ki te whitu wahine o roto i te mano o Niu Tireni nei i mate i te whakawhanautanga tamariki. Nga tino whika tuturu 6.48 wahine i mate i roto i te mano. Ara nuku atu i te 9000 wahine o te tataau whenua i aitua i te "puta taua" nei i te tau 1925-1926. Ngarue ana te iwi pakeha i te putanga o enei whika. I whai-kupu nga etita o nga Nupepa mumu mo tenei take. I whakaturia he Roiaa Komihana hei uwiwi i te take i penei ai. Kei te moe te pito kia tataau nei i taua wa. No tenei tau kaputa ano he whika hou. Kua hoki iho te kaute o nga aitua. E 4.25 nga wahine o roto o te mano tangata i mate i te whanau tamariki i te tau 1926-1927. Ara kei runga tata atu i te 6000 wahine hapu i matemate i taua tau. Hei whakaaro tona ma tataau. Kaore nga whika nei i te korero teka. Kia noho mohio te wahine e hapu ana kei tupono ko ia tetahi e uru ki te kaute aitua mo te tau 1927-1928. Me waiho tonu tataau kia penei ana e te Iwi? Kamui nga wahine Maori kei te matemate i te "puta taua" nei. Ka pewhea tataau? I te pakeha e korikori mai nei, ko tataau me moe? Iua te take tika hei karangatanga hui ma tetahi rangatira e maharahara ana ki te karanga hui. Me pewhea te iwi e tipu ai ki te matemate nga kopura. Ko te mate tenei e kua nei e nga whaikorero "he takere haea."

“ROPU TIAKI WAHINE WHANAU.”

(Obstetrical Society.)

He wahanga motuhake kei roto i te Ropu Takuta o Nui Tireni. Nga meina o tenei wahanga ko nga Tohunga o te “whaka-whanau” tamariki. Ko au tetahi o nga mema o tena wahanga. Kei te tuhituhi ia mema, ia mema o te wahanga i nga ahua o ana “keehi,” ara wahine i tiaki ai. Ia toru marama ka tukua nga kape ki te Hekeretari o te Wahanga kei Inglewood, Taranaki. Kotahi huinga o tenei wahanga i te tau. Hei reira ka awhina etahi i etahi. Ka hokohoko maramatanga. Hei tetahi putanga o te “Toa” ka hoatu e au nga tohutohu a te Wahanga nei ki nga wahine e whanga ana kia whanau ratau. Ehara te kupu nei te “whaka-whanau” i te kupu pai kia au. Na te Maori tena kupu. Ehara i te Takuta, ki te whakawhanau. Na te atua ke tena mahi. Nana i homai ki te wahine te kaha ki te whakawhanau i tona tamaiti. Heoi ano ta te takuta he tiaki, he awhina hoki i na kotiti ke i ta te atua i whakarite ai. Ko tenei wahanga o te Ropu Takuta, na nga aitua o te Iwi Pakeha mana i, karanga ki te ao. Tatau e wawata, nei, kia tatau Maori kia tipu hei iwi motuhake mo Niu Tireni, me pewhea tatau? Korikori tahi ra tatau me o tatau hoa pakeha.

HE TOHUTOHU.

E nga tamariki wahine e marena ana i tenei wa, kia mahara ki te Takuta hei awhina ia koutou i te wa o to koutou whakama-maetanga. E nga tamariki tane e marena ana ki te wahine i tenei wa, kia mahara ki te Takuta. Ko te tohu tena o to aroha ki to hoa wahine. To ana mai te puku, kawea ana i to hoa ki to korua takuta, kia awe te Takuta te mohio ki tona ahua i mua o te whanautanga o te tamaiti. Ka ono marauna te puku ka kawea ano. Ka whitu marama ka kawea ano. Kaua koe hei wehi i te utu. Me haere koe ki te mahi moni hei utu mo te takuta o to hoa. Kaua e nama te Takuta. He mea tino honore tenei ki nga wahine pakeha. Ahakoa te tangata nama ki te Takuta mo etahi atu mate, mo te mate o to wahine i te whanautanga o ta korua tamaiti kaua e nama. Hoatu te moni ki raro i te pera o to hoa wahine. Mana tonu e hoatu ki te Takuta Mehemea koe he rawakore, kaore o moni, tikinatonutia te Takuta. Kaua e tukua to hoa kia aitua mo te rawakore te take. E nga matua wahine o nga tamariki e hapu ana, he inoi taku kia koutou kia pehio a koutou nei mahara. Mehemea he aroha nou ki to tamaiti, ana ke tau he tautoko i ona mahara mo te Takuta. He matauranga tonu pea tou. Engari kaore te Ture e whakaae ki tou matauranga. Kauaka hei tahuri ki te mahi i a koutou na tikanga, a, kia kawea e te he-manawa ka karanga i te Takuta. Tetahi tika o te haere ki te Takuta i mua a tau, ka homai e ia nga tohutohu mo te whakahaere i te tinana i nga marama hapu. Ka whakaatutia

Mo te mare kaore he rongou hei rite ki te **Wood's Great Peppermint Cure.**

mai e ia nga mea hei tangohanga mo taua wa. He mahi ma hoki tera. Kaore e mahia ki te wahi paruparu. Hei tetahi wa ka tuhia ano ki roto ki te "Toa" nga mea e tika ana mo tera wa. Ko nga wahine e tutata atu ana ki nga Hohipera me haere ki reira. Ka nui nga whare pena kei nga taone. Kaati ake enei korero. Kei muri e whai ana etahi mo tetake nei ano. Taku kupu whakamutunga, he inoi naaku, kia kaha te panui i enei korero ki nga wahine o te iwi. He aroha hoki kia ratau i tuhia ai enei korero.

Kia ora nga wahine o te Iwi.

TE HOKOWHITU A TU.

"The Maoris in the Great War."

Kua oti te perehi o tetahi pukapuka na to tatou hoa na Kawana (J. Cowan) i tuhituhi. Ko tenei pukapuka he whakaatu i nga take e pa ana ki "Te Hokowhitu a Tu" i haere nei ki te pakanga nui o te ao, mai i te timatanga tae noa ki te mutunga. Ko te pukapuka nei he reo pakeha, engari he reo ahuia ngawari. Ki te kore e tino marama etahi o nga kupu pakeha, ma nga whakaahua noa e whai take ai hei hoko ma te Maori. Kamui te whakamahi o Te Toa Takitini ki te pai o nga korero a "Kawana" mo nga tamariki o te iwi Maori, ki te marama, ki te tika hoki o ana whakaatu. Te ahua o tenei pukapuka ano he hei-tiki ataahua hei tuku iho ma tenei whakapaparanga ki nga uri o te iwi Maori mo nga tau maha e heke iho nei. Ko te pukapuka nei he mea perehi i raro i te mana o te Maori Regimental Committee. Ko te utu 15/-.

TE TOKOMAHA O NGA HOIA MAORI.

No te pukapuka nei enei whakaatu:—

Te ope tuatahi. Pepuere 14, 1915	...	...	...	...	518
Te ope tuarua. Hepetema 19, 1925	...	...	...	...	312
Te ope tuatoru. Pepuere 6, 1916	...	...	...	...	110
Nga ope o muri tae noa ki. Oketopa 18, 1918	...	...	...	...	1287
Hui katoa	...	...	...	...	2227

KO TE RORU HONORE TENEI.

	Apiha	Hoia
I mate i te pakanga	8	122
I tu-a-kiko a ka mate	4	62
I pangia e te mate a ka hemo	2	130
Etahi atu mate	1	7
Hui katoa	15	321
Hui katoa te hunga i mate	336.	

Ka pa te mate ki te tamariki whanga'a ki te **Wood's Great Peppermint Cure.**

HUTA PAMARIKI PAAKA.

No te timatanga o nga ra o Hume, ka moe a Huta Paaka o Motueka i te moenga roa. He kaumatua rongo nui tenei no te Waipomamau. Oira ko tona hapu ake ko Teatiawa o Taranaki. I a ia e tai-tamariki ana ka uru ia ki nga whawhai o Taranaki. I roto ia i te ropu a tona tipuna a Titokowaru, a i kite hoki ia i te wa e kai-tangata ana o tatou matua. Te mutunga atu o nga pakanga ka huri nui tona ngakau ki nga mahi o te whakapono. I roto i tena 50 tau kaore rawa i hoki whakamuri ona whakaaro engari kaha tonu tana hapai i nga mahi o te Hahi tae noa ki tona moenga.

I te wa e ora ana a Hemi Matenga ko raua ko Huta nga mema Maori o te Hinota o Nelson. Ka mate a Hemi Matenga ka tu tonu a Huta hei maungai i roto i te Hinota tae noa ki tona matenga. Ko Huta ano hoki tetahi o nga Trustee (Kai-tiaki) o nga whenua o te Hahi me nga kura.

He tangata manaaki a Huta i nga huarahi o te matauranga mo te iwi Maori. He tangata manaaki hoki ia i a tatou pepa Maori. Ko ia tetahi o nga rangatira nana i whakawhanau mai te pepa tuatahi i perehitia mai ki Nelson. Ko te ingoa i tera wa o te Pepa, ko "Te Kupu Whakamarama." No te hikitanga mai i te pepa ki Turanga ka nui haere tana pepa, ka rangona nuitia a "Te Pipiwharaurou." Ka noho mai ko Reweti Kohere ma me era atu tamariki marama o Te Raukahikatea hei etita. I muri mai ka tapaa houtia te ingoa ko Te Kopara, a no te taenga mai nei ki Heretaunga ka tohia te ingoa ko Te Toa Takitini. Mai i te timatanga tae noa mai ki tona matenga, kaore rawa a Huta i wareware ki te manaaki mai i a tatou pepa, ki te korero, ki te moni. Noceira e tika ana kia tangi nui ta tatou pepa ki tetahi o ona rangatira manaaki i a ia.

Na te Pihopa o Nelson me nga Minita pakeha i whakahaere te karakia nehu i a Huta.

Haere e koro, haere ki te iwi, haere ki te Ariki.

Kanui o mokopuna hei hapai i to wairua karaitiana i muri i a koe.

E MOE I TE MOE PAI.

E TE PONONGA PONO.

Ko Te Wheoro Poni tenei, kua moe i te moenga ona tipuna, me ona matua. He kau-matua ia, i kitea nuitia te kaha, ki te whakahaere i nga ritenga papai, me nga mahi katoa, hei painga whanui mo ona hapu, me te iwi katoa, ki te taha whaka-te-tangata. Ko te upoko tuatahi tenei, o te ahua o tenei kau-matua. Ko te upoko tuarua, e whakaatu ana, i te nui o te kororia, i roto i te ngakau o tenei kau-matua, mo nga mahi o te whakapono, hei painga whanui mo nga hapu, me te iwi katoa, mo nga mea whaka-te-Ahua.

Kamui te tangi o te iwi, me te Hahi katoa, puta noa te pihopatanga, ki tenei kau-matua, ki te tamaiti a te whakapono. Na te whakapono ia i whakatipu ake, i te wa o te tino maoritanga o te tangata; i te wa e tau nui ana te Ao-maori ki runga ki te tangata, ki runga ki te whenua.

E toru tekau (30) ona tau, ka whakatapua ia hei kai-karakia. No te tau 1876 ka whakawahia ia, ka mau ona ringaringa ki te parau, tapatahi tana titiro; tapatahi tana ngakau, kotahi tana whakaaro he hapai i nga mahi o te whakapono.

He kau-matua tenei kaore ona ra, me nga tau, o tona oranga, i mounutia; kaore nga taranata a te Atua i homai nei ki roto ki a ia, i kaiponutia e ia, i whaka-mangeretia ranei; engari i ata tuarititia paitia, i runga i te whakaaro-marama, i te ngakau-nui ki nga mahi whaka-te-tangata, me nga mahi whaka-te-Atua, i nga ra o tona oranga. He maha ona nohoanga i roto i nga hui nunui a te Hahi maori. Hui katoa nga tau i tu kai-karakia ia e rima tekau (50) e pa tau. Henui ona pai, tona kaha, nupau toa tona pono ki nga mahi a te Hahi, a taenoutia tona ra whakamutunga.

“Kua whawhaitia e ia te whawhai pai

Kua omakia e ia tona oro

Kua tutuki i a ia te whakapono.”

Te Whare-karakia whakairo e tu nei i Ohinemutu e miharoitia nei e nga iwi o te ao; he mahi na nga ringaringa o te kau-matua kua riro nei. Ka mutu te hamumu a tona roo; kua tae te tinana ki te wahangutanga; kua paenga nga mahi a ona ringa mutu ake; engari ia ko nga ahuatanga, o ana mahi i mahae ake ai, ka noho whaka-ata-ata tonu mai, hei kauhau korero, hei homai whakaaro ki roto i te hinengaro o te hunga whai-mahara, o nga whakatupuranga kei te heke mai.

No te turei te 14 onga ra o Hune, 1927, i te 8 onga haora i te ata, ka whaka-takotoiho, ia, ki runga ki tona urunga; ka moe ona kanohi. Penei me te mea ko te moe o te ahiahi. Ka mutu tona manawa, haere marie atu ana tona wa'rua. I uhunga nuitia ia, e ona uri, e ona hapu, me te iwi katoa, i roto i te poho o tona tupuna o Tamate-kapua. Ka nui nga tangi, me nga kupu-aroha, a nga iwi, a nga hoa, me nga toronga maha o nga kawai-whanaunga, i tera wahi, i tera wahi, i tae-a-waea mai ki runga ki a ia.

No te ahiahi o te Paraire ka nehua tona tinana, tutuki pai nga ritenga katoa, me nga manaakitanga whakamutunga a te Hahi. He mea whaka-takoto tona kawhena ki roto ki te Toira, kei te taha hauauru o te whakamabau o te whare-karakia i Ohinemutu. Ona tau e 81, i whanau ia i te tau 1846.

“Pai rawa, e te pononga pai,

E te pononga pono

Pono tonu koe ki nga mea i a koe.”

“Takoto e koro!

E moe i te whakamabau o te

Whare-karakia.”

Ohinemutu.

E. M. E. TE TIKAO

23/6/27.

TE AO HOU.

Takapau.
14th June, 1927.

Kite Etita—

He kupu mo te ao hou. E hoa tena koe. Panuitia atu toku mihi mo tenei take nui ka whaka-aria nei e Tutepuaki, hei tirotiro ma tatou, ma te iwi.

Kia ora ano a Wi Repa mo ana kupu tautoko, whakamarama. I roto i enei ra e tino whakae ana ahau ki te whakahau a o tatou hoa, "E oho; maranga; kia mataara." Otira kia kaha tatou ki te rapu i etahi tikanga e haere whakamua ai tatou, me a tatou mahi. Whakapaua nga kaha ki te hapai ano ia tatou. Ki te ngoikore te ahua, kaore e hapa ka mate i nga ngaru o te "Ao hou," e papaki mai nei. No reira tatou kite hanga waka kia whai wahi ai ano ki nga ngaru.

Kaati tena, kua oti i ahau he Ropu, ara Karapu, mo matou, mo tenei wa. Ka whanga atu inaianei ki te whanuítanga o tenei take. Heoi e nga morehu rangatira, e nga reo mana, e te iwi.

Heoi ano.

HORI HEPERU.

HE WHAKAHOKI PATAI MO TE WHAKAPAPA

(Na Ngaoho-Matakamokamo).

I te "Toa" o Hune, wharangi 600, tetahi, whakapapa. Ko taua whakapapa, e penei ana:—

Houmai-i-rangi

↓
Mukurangi

↓
Tunamao

↓
Mawake

↓
Uruika

↓
Rangitapu

↓
Taonga

↓
Tuamatu

↓
Rakaui Tia Hei Oro Taunga Houmai-itawhiti

"Eai te kii tenei whakapapa na Tiati Meila Katima, Tiati o te Kooti Whenua Maori, a i tangohia mai i te Journal of the Polynesian Society, March 1894."

Ehara itehea koinei te tuatahi o tenei whakapapa. Erangi e kitea ana tenei whakapapa ki te Pukapuka Dictionary a Edward Tregear. He pakcha whakarapopoto i nga rerenga kupu a te Maori. I nga korero hoki o nehe. Ko taua whakapapa, i whakaputaina iho kia Mohi Moke Aterea o Ngati Tu me Ngati Whakae.

Hai mohiotanga ko te tangata i whakaputaina ki te ao marama, ko ia ano te tangata nana i hoatu te whakapapa ki te Pakeha.

Natemea kua waiho hai patai a kua tonoa kia whakautua. Na reira tenei ahau a "Ngaoho-Matakamokamo" ka whakahoki i taku i mohio ai:—

Ko Ohomairangi

|
Mukurangi

|
Taunga

|
Mawake

|
Uruika

|
Rangitapu

|
Atuamatua

Tera ano tetahi Whakapapa kua rangona e penei ana:—

Ko Ohomairangi

|
Mukurangi

|
Taunga

|
Atuamatua

Ko tenei whakapapa e tika ana kia apititia hai hoa mo nga whakapapa e rua, mo te whakapapa i tukuna ai te patai, me te whakapapa i te Dictionary a Edward Tregear. Me wehe mai te whakapapa a te kaiwhakahoki ki tua mai, matakitaki atu ai ki ona hoa e toru e ngangau ana kia ratau.

Tera atu te nuinga o nga korero hai whakamarama mo enei whakapapa. Kaati waiho he utu patai anake i tenei wa.

TIHEE! MAURI ORA!

(Na P. H. Tomoana.)

Kaua hei ohooho. Kaua hei whakawawa ki tenei tu tangi a te reo i roto i enei wa e mohiotia nei e te "Whakaaro whanui" kei te akuto kei te taumaha te haere me te hua o nga mahi e tumanakotia ana i te wa o "Te Koanga," i whakatore ai tena tangata tena tangata i tona mahara, tena ropu i tana Mokihi, i tana Waka Tiwai, tena iwi ranei i tana Waka Taua, he mahara kia whiwhi ki nga koha whaihua o te wa, otira kei te tino mohio tatou kaore he painga, a kaore atu hoki he moana ara he takiwa i penei te kai-kore, a paaha noake nei tenei reo "Tihee! Mauri Ora!"

He manamanahau ake ki te mahi a o tatou Kai-arahi e tohutohu nei i te iwi kia kakama kia kaha kia mataara. Ka rongo ake i a tatou e ha-mumu ana e kori ana ka koa ake te ngakau me te whakaae ake kei te tumanako katoa tatou kia whi-

whi te iwi ki te Ora-whaka-te-tinana me te Ora-whaka-te-wairua, e puritia mai nei e te ringa kaha e te ringa aroha e te ringa tupato o Te Kai-hanga e kiiia ra i roto i Te Karaipiture Rapua ka kitea, patukia ka uakina, Inoia ka homai.

Koianeī ra nga korero kia tatou a Tutepuaki (Capt Pitt) i te pepa o Mei nei. I pera ano hoki a Te Tutere (Dr. Wi Repa) i roto i to Hunc tata nei, ara e mea ana raua koia tenei ko te huarahi pai ko te whakakotahi i "Te Ao Hou."

Tenei hoki a Te Arawa kei te panui i te pai o te whakaaro kotahi i raro i te tikanga kotahi me te whakaatu i nga hua o nga whakamahinga (balance sheet) a Te Komiti o Te Arawa. tae atu hoki ki nga whakahaau kia tukua atu nga whakapapa me te whakaatu ano ki te kaha o Te Arawa ara ra tera ahuatanga i a Rangitihia ra-E waru pu-manawa.

Tena koe e koro e Mita Taupopoki o Tuhourangi nei, korua e Rota ko Te Morehu o Ngati pikiao, Raureti Moko muiarangi koutou katoa Ka pai ta koutou mahi e Eruini Tikao. Kia piki nga ora me nga honore ki to koutou Komiti e whakahaere mai na i nga whakapapa. E tono nei i nga kawai kei te ao e rere ana. He ngahau no ta koutou mahi koia ka tuhi iho i enei whaka arotanga.

E rua tau e whakahaere ana tetahi komiti whakapapa i Tamaki-Nui-a-Rua Ko Te Uamairangi ko Pubara ko Te Whatahoro nga kaumatua i te whakahaere i taua mahi, he mea kia rapopoto ai nga whakapapa katahi ka perahi kei ngaro. Kaati kaore i te kitea ake taua mahinga. He ahakoa ina ano etahi waihotanga ake, me kore e whai hia ki roto i nga whakamahau o nga tupuna whare e rarangi ake nei to ratou whakapapa, ahakoa ioti ki Te Utu non ana koronacke ai, i te hanga tonu ka ao te ra.

No nga ra e haereere ana i roto i nga rohe o Te Arawa na ka rongu ake i nga karangaranga e penei ana te ahua:—"Haere mai, takahia mai nga tapuwae o koutou matua o koutou tupuna, ina tata ka hoki whakamuri nga whakaaro ki nga tatai korero i mahue ake, kaore nei i whakaaro tia a i manaakitia i nga ra e tika ana, ina ko koutou e tono mai nei kia whakaputaina atu e nga wahi i manaaki i ana waihotanga ake. Tirotia iho mehemea kei te hangai kaati manaakitia mai, mehemea kei te he whiua atu ki tahataha. Otira ma nga Whare Wananga o enei ra e ata titiro iho. Kia kaha, kei te mihi noatu ki a koutou mahi. No koutou te ngahurutanga, ngahuru noatu enei i tawhiti nei.

Kia kaha e nga kai-hautu o tena ahuatanga o tena ahuatanga, ahakoa, kei te whakapiri ki nga kerekore o nga Tangaroa ara o nga tikanga e whakangaro atu ana i Te Rau Tau tawhito, me Te Rau Tau Hou.

E taea te pehea, waiho i runga i te taahu o tenei mea o te tuma nako kei roto i te hinengaro; kia tau ai nga whakaaro i runga i tera o koutou tupuna e kiiia ra ko Ngahuru-mai-rangi. He hanga hoha tenei mea a te whakapapa ki te muinga o te tangata, na reira kia tau ano te rangimarie ki tera hunga:—

Ina enei whakapapa:—

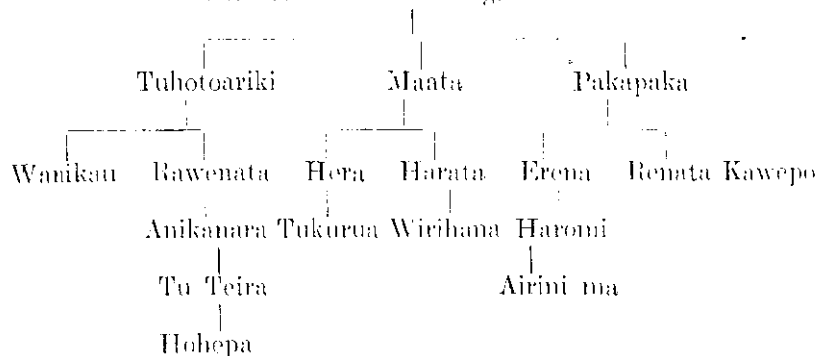
1 Ko Rangi	11 Ko Te Hoehoenga
2 Ko Rangi Nui	12 Ko Te Tane-te-kapua
3 Ko Rangi Roa	13 Ko Te Takataka-putea
4 Ko Rangi Pouri	14 Ko Te Marere-o-tonga
5 K. Rangi Po-tango	15 Ko Te Pu-hao-rangi
6 Ko Rangi Wheteke	16 Ko Te Oho-mai-rangi
7 Ko Te Ao Nui	17 Ko Te Mutu-rangi
8 Ko Te Ao Roa	18 Ko Te Taunga
9 Ko Te Ao Wheuki	19 Ko Te Atua-matua (Taum
10 Ko Te Unuhanga	atua ki etahi)

He Ingoa Whare:—

20 Ko "Hou-mai-i-tawhiti" Kei Otara-marae	
21 Ko "Tama-te-kapua" Kei Te Papa-i-Ouru	
22 Ko "Kahu-mata-momoe" Kei Waituhi	
23 Ko "Tawake-moe-tahanga" kei Pukelina	
24 Ko "Uenuku-mai-i-Rarotonga" kei Te Rotoiti	
25 Ko "Rangi-tihi" kei Te Tabeke	
26 Ka rere ko Tuhourangi noho rawa i a Rongomaipapa	
27 Ko Uenukukopako	32 Ko Te Tamamutu
28 Ko Te Waitapu tuatahi	33 Ko Te Maari
29 Ko Te Hine-rehua	34 Ko Te Rangikirihau
30 Ko Te Kahurere-moa	35 Ko Te Hinenui ka noho i a
31 Waitapu tuarua	Te Mumuhu

E toru nga putanga:—

Tuatahi:—Te Uamairangi

Tuarua:—Horongaitirangi.

Nana ko Rahumaiterangi ko Manawakawa ko Te Upokoiri ko Te Mihiroa.

Na Rahumaitirangi ko Wakitirangi, ko Takaro ko Te Kaihau.

Na Manawakawa ko enei: Rangikoianake Tahatuoterangi, Matewai, Haerewa, Kiore, Pohe, Wairau, Hikapuku, Te Uhu-ngaoterangi.

Na Te Upokoiri ko enei:—Te Atakore, Mumuhu Umu-whakapono, Hikatorohe, Hopaka, Whakapau.

Na Te Mihiroa ko Tamangaro, ko Ketekai, ko te Anakahu-pare.

Kei konei a Ngati Kahungunu katoa.

Tuatoru:—Pipiri.

I moe i a Patuterangi me Kaihoata
Kei Tamaki-Nui-a-Rua me Raukawa
tae atu kia Ngati Maru nga uri

Kei te whai wahi ano ranei Te Aitanga-a-Tiki ki nga whakamahanau o nga tupuna whare e rarangi ake nei nga whakapapa? Ahakoa ioti ki Te Utu noa na koromeke ai i te hanga tonu ka awe te ra, i te hanga i moea te po me ona taonga maha, ko te kaupapa whenua ano ia kia koutou. Hei kupu whakamutunga ake, me mihi atu kia koutou e Te Arawa katoa. Te tumanako kia ringihia iho he manaakitanga nui ki roto i onei tupuna kua whakawharetia nei, kia puta he hau pai he mahanatanga ki runga i nga mokopuna, kia iri hoki he Rau Oriwa ma o ratou mokopuna katoa e whakateroa nei ki nga turanga matauranga o Te Rau Tau Hou hei whakamaharanga ki Te Rau Tau Tawhito.

NGA KOMITI TUMUAKI.

He whakamahara tenei ki nga hui a nga Komiti Tumuaki o te Hahi.

Atirikonatanga o Haki Pei. Kua karangatia tenei komiti kia hui ano ki Te Tari i Nepia i te Wenerei te 20 o nga ra o Hurac nei, te 10 of nga haora i te ata.

Atirikonatanga o Tauranga. Kua whakaritea hei te 12 o nga ra o Hurac ka hui ai te Komiti Tumuaki o te Atirikonatanga o Tauranga. Ma te Hekeretari (Raimona) raua ko te Tiamana (Atirikona Tiatetene) e whakaatu te kainga hei tunga mo te hui.

HUI WHAKAPAPA KI OWHATA.

No te 27 o nga ra o Mei ka tu te hui a Te Ure-o-Uenukukopako ki Owhata hei whiriwhiri i te motini i paahitia i te hui i tu ki Pukehina.

Paahitia ana nga motini e mau ake nei:—

(1) Kua whiriwhiri tenei hui i te kaupapa o te motini i paahitia e te hui o Te Arawa i tu ki Pukehina. Ko te motini kua oti i tenei hui e penei ana: Kaore e taea e tenei hui o Te Ure-o-Uenukukopako te takahi o te kaupapa kua takoto iho i o ratou koroua.

(2) Whakaritea ana he komiti whiriwhiri hei whakahaere i te kaupapa a Te Ure-o-Uenukukopako.

(3) Kia puta he tono ma tenei hui ki te Poari o Te Arawa, kia whakahaeretia he tikanga kia tu ai he raipere (library) ma Te Arawa ki tetahi takiwa o Rotorua nei.

Mo te mare kaore he rongoa hei rite ki te **Wood's Great Peppermint Cure.**